

Libris.ro
Respect pentru oameni și cărți

art
educațional

Cosmin Borza Claudiu Turcuș

cum se scrie un eseu

Limba și literatura română
pentru Bacalaureat

12

COSMIN BORZA

CLAUDIU TURCUȘ

PREFAȚĂ

Limba și literatura română pentru Bacalaureat

CUM SE SCRIE UN ESEU

ediția a II-a, revăzută și adăugită

Autori canonici

Idei și concepte literare

Genuri și specii literare

Curențe culturale

art
educațional

Prefață	3
I. CE ESTE UN ESEU?	5
A. Caracteristici generale	7
B. Tipuri de eseu	7
C. Sugestii de redactare	9
D. Propuneri pentru aplicații	17
II. 10 MODELE DE REDACTARE A UNUI TEXT ARGUMENTATIV	21
(pentru pregătirea subiectului I. B. al Bacalaureatului)	
III. ESEURI (pentru pregătirea subiectului al III-lea)	31
Autori canonici. Idei și concepte literare. Genuri și specii literare.	
Curențe culturale	
A. LITERATURA VECHĂ	33
1. UMANISMUL. Scrierile istoriografice, cronicarii moldoveni – Grigore Ureche, Miron Costin, Ion Neculce –, <i>Letopisețul Țării Moldovei</i> (1 eseu)	33
2. ILUMINISMUL. Ion Budai-Deleanu, <i>Țiganiada</i> (1 eseu)	41
B. LITERATURA PREMODERNĂ, MODERNĂ ȘI POSTMODERNĂ	47
1. PROZA	47
1.1. BASMUL CULT. Ion Creangă, <i>Povestea lui Harap-Alb</i> (3 eseuri)	47
1.2. NUVELA	57
• Costache Negruzzi, <i>Alexandru Lăpușneanu</i> (1 eseu)	57
• Ioan Slavici, <i>Moara cu noroc</i> (3 eseuri)	62
• Mircea Eliade, <i>La țigănci</i> (1 eseu)	73
1.3. ROMANUL	79
• Ioan Slavici, <i>Mara</i> (2 eseuri)	79
• Liviu Rebreanu, <i>Ion</i> (3 eseuri)	87
• Mihail Sadoveanu, <i>Baltagul</i> (3 eseuri)	102
• Camil Petrescu, <i>Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război</i> (3 eseuri); <i>Patul lui Procust</i> (2 eseuri)	113
• Mircea Eliade, <i>Maitreyi</i> (2 eseuri)	133
• G. Călinescu, <i>Enigma Otiliei</i> (3 eseuri)	143
• Marin Preda, <i>Moromeții</i> (3 eseuri)	156
• Nicolae Breban, <i>Bunavestire</i> (1 eseu)	171
• Mircea Nedelciu, <i>Zmeura de câmpie</i> (1 eseu)	177
2. POEZIA	183
2.1. PAȘOPTISMUL	183
• Grigore Alexandrescu, <i>Umbra lui Mircea. La Cozia</i> (1 eseu)	183
• Ion Heliade Rădulescu, <i>Zburătorul</i> (1 eseu)	187

2.2. ROMANTISMUL	191
• Mihai Eminescu, <i>Scrisoarea I</i> (1 eseu); <i>De-aș avea...</i> , <i>Floare albastră</i> , <i>Pe lângă plopii fără soț</i> (1 eseu)	191
2.3. PRELUNGIRI ALE CLASICISMULUI ȘI ROMANTISMULUI	
• G. Coșbuc, <i>Numai una</i> (1 eseu)	201
2.4. SIMBOLISMUL. G. Bacovia, <i>Plumb</i> (1 eseu); <i>Cuptor</i> (1 eseu)	204
2.5. MODERNISMUL	211
• Lucian Blaga, <i>Eu nu strivesc corola de minuni a lumii</i> (1 eseu); <i>Autoportret</i> (1 eseu)	211
• Tudor Arghezi, <i>Flori de mucigai</i> (1 eseu); <i>Psalm (Tare sunt singur, Doamne...)</i> (1 eseu)	220
• Ion Barbu, <i>Din ceas, dedus... (Joc secund)</i> (1 eseu); <i>Riga Crypto și lapona Enigel</i> (1 eseu)	227
2.6. TRADIȚIONALISMUL. Ion Pillat, <i>Aci sosi pe vremuri</i> (1 eseu)	234
2.7. NEOMODERNISMUL. Nichita Stănescu, <i>În dulcele stil clasic</i> (1 eseu); <i>Lecția despre cub</i> (1 eseu)	238
2.8. POSTMODERNISMUL. Mircea Cărtărescu, <i>Poema chiuvetei</i> (1 eseu); <i>Sonet (Pentru artist...)</i> (1 eseu)	244
3. DRAMATURGIA	251
3.1. COMEDIA	
• I.L. Caragiale, <i>O scrisoare pierdută</i> (3 eseuri); <i>O noapte furtunoasă</i> (2 eseuri)	252
3.2. DRAMA	266
• Camil Petrescu, <i>Jocul ielelor</i> (2 eseuri)	266
• Marin Sorescu, <i>Iona</i> (2 eseuri)	273
4. CRITICA	281
• Mihail Kogălniceanu, <i>Introducere la Dacia literară</i> (1 eseu)	281
• Titu Maiorescu, <i>În contra direcției de astăzi în cultura română</i> (1 eseu)	285
• E. Lovinescu, <i>Mutația valorilor estetice</i> (1 eseu)	289

I. CE ESTE UN ESEU?¹

A. CARACTERISTICI GENERALE

* În ciuda numelui pretențios și a regulilor aparent tot mai sofisticate, *eseul școlar* reprezintă, înainte de toate, o *componere*, noțiune despre care toți elevii află încă din școala primară. Mai exact, indiferent de specificul său ori de tematică, orice eseu conține o *temă*.

* Spre deosebire de literatura/artă ce presupune o abordare fără aspirații sistematice, dar semnată de un specialist în domeniu =, *eseul școlar* are o structură mai rigidă, care îl ajută pe tânărul licean să organizeze judecățile sale. Așadar, cele trei componente ale eseuului, amintite în secțiunile următoare, sunt impuse în cazul textelor realizate de elevi. Fără a fi o *regulă*, interpretările inechivocate, punctele de vedere științifice sau *argumentele* impune o *ordine transparentă a raționamentelor*, care funcționează ca o *sumă de criterii precise*.

CE ESTE UN ESEU?

A. Caracteristici generale

B. Tipuri de eseu

C. Sugestii de redactare

D. Propuneri pentru aplicații

B. TIPURI DE ESEU

* Astfel, cerințele de la Bacalaureat stabilesc în liniile cele mai generale câteva modalități de gestionare a scrierii eseistice. Se vorbește, în consecință, despre *escuri structurate, argumentative, de tip paralelă și libere*.

1. Eseul structurat

- * Are caracter *expozitiv/descriptiv*.
- * Urmează un *deniers inductiv* (de la *particular la general*).
- * Presupune prezența explicită a *mai multor indicii, sugestii, cerințe*, care impun o structură, fiind menite să orienteze răspunsul. Aceste *constrângeri* sunt anunțate prin *formula în elaborarea eseuului vei avea în vedere*.

* Poate viza:

- prezentarea particularităților unei specii literare;
- redarea temei și a viziunii despre lume a unui autor/a unei opere;
- evidențierea principalelor componente de structură/compoziție/limbaj;
- modul de reflectare a unei teme într-un text;
- caracterizarea de personaj;
- relevarea relațiilor dintre două personaje;
- relația dintre incipit și final;
- rolul ideologic al unui critic literar etc.

* Evaluarea conținutului unui eseu structurat urmărește *gradul de adecvare a ideilor la temă și structura impuse*.

¹tematicile, tipologiile, interpretările sau exemplele din această secțiune (cu excepția trimiterilor explicite în alte surse) constituie baza wordică a acestui auxiliar didactic, fiind în exclusivitate rezultatul elaborărilor de sistematizare ale autorilor. Ele nu sunt preluări din metodologiile oficiale, ci o încercare proprie de a lănauri cât mai pertinent de care și cum se construiește un eseu.

I. CE ESTE UN ESEU?¹

A. CARACTERISTICI GENERALE

- ✦ În ciuda numelui pretențios și a regulilor aparent tot mai sofisticate, *eseul școlar* reprezintă, înainte de toate, o *compunere*, noțiune despre care toți elevii află încă din școala primară. Mai exact, indiferent de specificul său ori de tematică, orice eseu conține o *introducere*, un *cuprins* și o *încheiere/concluzie*.
- ✦ Spre deosebire de *eseul critic* – formă subiectivă a discursului despre literatură/artă ce presupune o abordare fără aspirații sistematice, dar semnată de un specialist în domeniu –, *eseul școlar* are o structură mai rigidă, care îl ajută pe tânărul licean să organizeze judicios informațiile de care dispune. Așadar, cele trei componente ale eseului, amintite mai sus, vor fi mult mai exact delimitate în cazul textelor realizate de elevi. Fără a exclude viziunea personală – interpretările inedite, punctele de vedere polemice sau formulările plastice –, *eseul școlar* impune o *ordine transparentă a raționamentelor, precum și selecția cunoștințelor utile în funcție de o sumă de criterii precise*.

B. TIPURI DE ESEU

- ✦ Astfel, cerințele de la Bacalaureat stabilesc în liniile cele mai generale câteva modalități de gestionare a scrierii eseistice. Se vorbește, în consecință, despre eseuri *structurate, argumentative, de tip paralelă și libere*.

1. Eseul structurat

- Are caracter expozitiv/descriptiv.
- Urmează un demers inductiv (de la *particular la general*).
- Presupune prezența explicită a mai multor indicii, sugestii, cerințe, care impun o structură, fiind menite să orienteze răspunsul. Aceste constrângeri sunt anunțate prin formula *în elaborarea eseului vei avea în vedere*.
- Poate viza:
 - a. prezentarea particularităților unei specii literare;
 - b. redarea temei și a viziunii despre lume a unui autor/a unei opere;
 - c. evidențierea principalelor componente de structură/compoziție/limbaj;
 - d. modul de reflectare a unei teme într-un text;
 - e. caracterizarea de personaj;
 - f. relevarea relațiilor dintre două personaje;
 - g. relația dintre incipit și final;
 - h. rolul ideologic al unui critic literar etc.
- Evaluarea conținutului unui eseu structurat urmărește *gradul de adecvare* a ideilor la itemii și structura impuse.

¹ Definițiile, tipologiile, interpretările sau exemplele din această secțiune (cu excepția trimiterilor expli- cite la alte surse) constituie baza teoretică a acestui auxiliar didactic, fiind în exclusivitate rezultatul eforturilor de sistematizare ale autorilor. Ele nu sunt preluări din metodicile oficiale, ci o încercare proprie de a lămuri cât mai pertinent *ce* este și *cum* se construiește un eseu.

2. Eseul argumentativ¹

- Are caracter persuasiv.
- Urmează un demers deductiv (de la *general* la *particular*).
- Presupune o serie de caracteristici formale implicite, în sensul că lipsesc cerințele detaliate (ca în cazul celui structurat), dar reclamă o structură convențională: *ipoteză*, *argumentare* (prin explicitări sau exemplificări) și *concluzie*.
- Vizează raportarea *pro* sau *contra* față de:
 - a. problematica existențială/culturală;
 - b. încadrarea într-un gen sau într-o specie literară;
 - c. viziunea despre lume a unui autor;
 - d. evoluția personajului;
 - e. un univers imaginar.
- Mai mult decât în cazul oricărui eseu, cel argumentativ își dezvăluie coerența prin utilizarea unor conectori care marchează:
 - semnalarea succesiunii ideilor: *în primul rând, în al doilea rând, mai mult, de asemenea, nu în ultimul rând* etc.;
 - indicarea ideilor adiționale/contrare: *totodată, concomitent, cu cât... cu atât, atât..., cât și, pe de o parte, pe de altă parte, spre deosebire de, însă, totuși, în schimb, cu toate acestea* etc.;
 - introducerea exemplelor: *de exemplu, de pildă, ca o ilustrare* etc.;
 - exprimarea concluziei: *așadar, prin urmare, deci, în consecință, drept care, în concluzie* etc.
- Evaluarea conținutului eseului argumentativ urmărește respectarea specificului său formal și formularea unor idei convingătoare.

3. Eseul de tip paralelă

- Are caracter hibrid – combină atât strategii expositive, cât și persuasive.
- Urmează un demers analogic/comparativ.
- Presupune construcția unui text organizat pe un continuu *balans* între discutarea a cel puțin două opere literare; elementele comparate sunt abordate fie *concomitent* (în cadrul unui paragraf), fie *succesiv* (prin epuizarea unei probleme înainte de a trece la o alta).
- Vizează asocierea a două sau mai multor particularizări ale unei problematici cu scopul de a evidenția asemănările, dar și deosebirile:
 - a. structurale/compoziționale (ex.: prezentarea comparativă a două texte poetice/narative din perioada interbelică; analiza a două poezii aparținând unor curente diferite);
 - b. tematice/de viziune asupra lumii (ex.: condiția țăranului în două romane; tema iubirii în trei poezii ale aceluiași autor sau ale unor autori diferiți).
- Evaluarea eseului de tip paralelă urmărește nu doar relevanța informațiilor despre autorii/operele în cauză, ci și capacitatea de selecție/corelare a acelor elemente care fac relevantă asocierea lor.

¹ Caracteristicile acestui tip de eseu sunt valabile și în cazul eseurilor cu răspuns restrâns (150 – 300 de cuvinte), deoarece și ele vizează argumentarea pro/contra unei idei. *Eseurile cu răspuns restrâns* (în fond, texte argumentative) sunt avute în vedere de subiectul I (cerința B.) al probei scrise de la Bacalaureat 2017, respectiv de primul subiect al Bacalaureatului 2018.

4. Eseul liber

- După cum îi spune și numele, acest tip de text nu se supune unor norme structurale prealabile, singura restricție fiind aceea a adecvării la o anumită problematică.
- Presupune un transfer total al sarcinii fixării coordonatelor dinspre profesor spre elev.
- Necesită un grad ridicat de competențe de analiză/sinteză și creativitate, precum și o specializare a evaluatorului.
- Cele mai bune *eseuri libere* devin, în fapt, *eseuri critice*.

C. SUGESTII DE REDACTARE

- ✦ Așa cum anticipam, toate cele patru tipuri de eseu se supun unei scheme structurale care le supraordonează particularitățile. Astfel, *introducerea/ipoteza, cuprinsul/argumentarea și încheierea/concluzia* manifestă o serie de aspecte compoziționale de care depinde realizarea oricărui eseu articulat.

1. Introducerea

- Marchează primul contact cu tema ce urmează a fi dezbătută, iar, în funcție de modalitatea de abordare a eseului, se disting trei posibile categorii de conturare a *intrării* în problematică: *introducerea de contextualizare, de anunțare și cea comparativă*.

a. Introducerea de contextualizare

- *Scop*: Prezentarea generală a unui context (istoric, social, politic, ideologic, literar), a unei convenții estetice, a unui univers tematic pentru a aproxima locul pe care îl ocupă problematica discutată.
- *Adecvarea la tipul de eseu*: Este vorba cu precădere despre eseu structurat, dar și despre cel de tip paralelă, având în vedere caracterul lor inductiv, analogic și descriptiv.
- *Conținut*: Acest tip de introducere implică trei dimensiuni ale discursului. *Dimensiunea informativă* cuprinde reconstituirea succintă a realității istorice, sociale sau culturale a unei perioade. Autorul se va referi la acele evenimente care au determinat/influențat schimbările majore ale unei epoci (schimbări de regim politic, conflicte militare, mutații în receptarea creațiilor estetice, descoperiri tehnico-științifice care au produs schimbări de mentalitate etc.). *Dimensiunea corelativă* presupune stabilirea unor relații *explicite* între contextul general (deja schițat) și subiectul particular ce constituie tema eseului. *Dimensiunea focalizării* se referă la formularea succintă și precisă a tezei/ideii centrale, marcându-se astfel relevanța contextualizării.
- *Exemplu*: Eseu structurat *Temă și viziune despre lume în Moromeții de Marin Preda* (vezi și *eseurile structurate despre Marin Sorescu și Nichita Stănescu*)

DIMENSIUNEA INFORMATIVĂ

Perioada imediat următoare celui de-al Doilea Război Mondial este profund marcată de o subordonare a culturii de către o ideologie politică totalitară. Astfel, după ce în 1946 comuniștii câștigă alegerile printr-un fals electoral, iar în 1947 Regele Mihai I este obligat să abdice, odată cu noile alegeri din 1948 pluripartitismul e abolit, la scrutin participând un singur partid, cel comunist. Și cum, după modelul sovietic de tip stalinist, literatura constituie un instrument de folos propagandei, în anii '50 creațiile literare vor fi atent monitorizate de aparatul de stat al cenzurii. Singurele opere artistice acceptate devin cele în care se tematizează, în manieră idilică, anumite aspecte sociale: colectivizarea rurală, înflorirea industriei, rolul partidului în dezvoltarea economică etc.

Nu întâmplător, după 1965, moment în care chiar P.C.R., sub conducerea lui Nicolae Ceaușescu, se dezice de absurditățile ideologice staliniste (ale etapei de început a regimului), Marin Preda găsește pentru intervalul 1950 – 1960 o **formulă emblematică** – devenită deja concept literar –, și anume **obsedantul deceniu**.

Tocmai de aceea, publicarea și faima pe care o câștigă romanul **Moromeții** (volumul I – 1955, volumul II – 1967) reprezintă un **paradox al epocii**. Textul lui Preda nu numai că nu descrie pozitiv așa-zisul progres al satului românesc, ci, dimpotrivă, impune o serie de caractere răzvrătite în relație cu orice fel de autoritate. Ba mai mult, lumea din „Moromeții” apare lipsită de omogenitate și zguduită cel puțin la fel de puternic de reformele socialiste (comuniste), ca și de acelea capitaliste.

b. Introducerea de anunțare

- **Scop:** Indicarea ideii de bază ce urmează a fi dezvoltată în continuarea eseului, fără explicitări suplimentare; este sinonimă ipotezei.
- **Adecvarea la tipul de eseu:** Mai ales la eseu argumentativ, fundamentat pe un demers deductiv, dar și la cel structurat, atunci când itemii pot fi abordați ca argumente în susținerea unei idei generale.
- **Conținut:** Accentuează exclusiv dimensiunea focalizării. Însă enunțarea tezei trebuie încadrată de un raționament verosimil și substanțial care să deschidă un „culoar” de argumentare/interpretare, astfel încât teza propriu-zisă să poată fi dezvoltată într-un eseu amplu.
- **Exemplul 1:** Eseul *Particularități de construcție a personajului Ilie Moromete*

Fie că este considerat cel din urmă țăran autentic, fie că i se atribuie puteri mitice prin arta povestirii (Eugen Simion) sau că este asociat de toți monografiile lui Marin Preda cu imaginea ficționalizată a lui Tudor Călărășu, tatăl autorului, ori e monumentalizat tendențios de către critica realist-socialistă drept țăranul-intelectual, **protagonistul din Moromeții câștigă adeviziunea tuturor în ceea ce privește plasarea sa în categoria personajelor de tip modern.**

- **Exemplul 2:** Eseul *Particularități ale basmului cult în Povestea lui Harap-Alb de Ion Creangă*

Mai mult decât mitologie, etică abstractă sau narațiune alegorică, **basmele sunt reprezentări ale realității**. E adevărat că este vorba despre oglindiri ale vieții în moduri fabuloase, după cum susține G. Călinescu, însă prin aceste sintagme se confirmă apropierea basmului de viață mai degrabă decât depărtarea lui de existența reală.

Un basm cult reprezentativ pentru exemplificarea metamorfozelor pe care specia le traversează este Povestea lui Harap-Alb de Ion Creangă. Publicat în revista *Convorbiri literare* (1877), basmul se bucură de la început de o receptare pozitivă, fiind tradus în germană, franceză și italiană la nici cincisprezece ani de la prima ediție. Interesul major pe care l-a stârnit se datorează mai ales modului în care **autorul reușește să valorifice – îndepărtându-se uneori de ele – patternurile tradiționale ale speciei.**

c. Introducerea comparativă

- **Scop:** Compararea a două sau mai multor perspective pornind de la un criteriu tematic sau formal comun.
- **Adecvarea la tipul de eseu:** Deși după nume s-ar preta numai eseului de tip paralelă, această introducere poate fi folosită la oricare alt eseu, ajutând la plasarea autorului într-un context fără apel la detalii istorice, politice sau sociale.
- **Conținut:** Conturarea problematicii ce urmează a fi dezvoltată prin referire la cel puțin două viziuni posibile asupra unei teme comune. În redactarea efectivă a acestei părți din introducere, autorul trebuie, așadar, să aibă în vedere o *dimensiune asociativă*. Pasul următor constă în evidențierea schimbării pe care unul dintre termenii comparației o produce. Altfel spus, descoperirea diferențelor este mai importantă decât punctarea asemănarilor. Este vorba, de această dată, despre *dimensiunea disociativă* a introducerii. În fine, al treilea element constitutiv al introducerii comparative cuprinde formularea clară a tezei eseului, prin intermediul căreia se justifică însăși comparația. Prin urmare, *dimensiunea focalizării* se impune și în acest caz.
- **Exemplul 1:** Eseul *Tema iubirii în trei poezii eminesciene*

DIMENSIUNEA ASOCIATIVĂ

*Lectura unei poezii de dragoste este, de cele mai multe ori, o privire în oglindă, cititorul căutând să se identifice cu o **formă esențializată a iubirii**. Totuși, riscând o exprimare oximoronică, o poezie de dragoste nu se rezumă la a fi un text pe tema iubirii. Pentru că modul în care este transfigurată poetic această supratemă literară nu dă seama doar despre opiniile unui poet cu privire la iubire, ci dezvăluie și concepția sa despre poezie în general. Înainte de a fi o trăire inconfundabilă, inefabilă, unică, absolută etc., **iubirea sintetizează un set de convenții literare** relativ simplu de integrat într-un curent cultural. Tocmai de aceea, înainte de a-și imagina că poate iubi ca în cărți, cititorul trebuie să conștientizeze codul convențional prin care își declară iubirea.*

DIMENSIUNEA DISOCIATIVĂ

*Spre exemplu, romanticul Mihai Eminescu propune în lirica sa **cel puțin trei forme ale iubirii, fundamentale diferite**. Astfel, respectând delimitările Ioanei Em. Petrescu din studiul Eminescu – poet tragic, în prima perioadă de creație, iubirea este considerată un mijloc de recuperare a relației armonioase dintre om și univers, în timp ce în a doua perioadă dragostea devine un univers compensatoriu ce poate oferi doar soluții provizorii în trecerea ireversibilă spre moarte. În schimb, în ultima etapă de creație, deziluzionarea e totală, astfel încât încrederea în valoarea iubirii se anulează complet.*

DIMENSIUNEA FOCALIZĂRII

*Prin urmare, afirmația ambiguă a lui G. Călinescu din *Viața lui Mihai Eminescu credem că poate fi înțeleasă doar raportată la acest parcurs de la optimism la tragism pe care erotica eminesciană îl evidențiază. Când criticul amintește despre idealistul Eminescu pentru care **iubirea este un leagăn de gingășii**, o necesitate spirituală de a trăi viața speței cu toate deliciile de ordin sufletesc, superior, referința se face la poeziile de până în 1870. Iar celelalte două ipostaze eminesciene – **dragostea-căutare și dezamăgirea produsă de conștiința că femeia nu este un simbol cu aripi, ci doar o apariție concretă și tangibilă** – dau naștere poeziilor pesimiste, chiar bazate pe o conștiință tragică a existenței, dintre 1870 și 1879, respectiv 1880 și 1883.**